

УДК 343.

Y. Zubets

MENTAL ELEMENT OF A CRIME OF FAILURE TO PROVIDE HELP TO A PERSON WHO IS IN A CONDITION DANGEROUS TO LIFE

Ю.Г. Зубець

*здобувач кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та
господарського права
ВНЗ «Національна академії управління»
м. Київ*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 136 КК України, мають важливе теоретичне та практичне значення. Тому ця проблема потребує належного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми суб'єктивної сторони цього злочину, передбаченого ст. 136 КК України, певною мірою досліджували такі науковці, як: В.І. Борисов, І.І. Горелік, С.П. Мокринський, В.І. Косенюк, М.І. Хавронюк, О.А. Чуваков, А.В. Наумов, П.П. Андрушко, О.В. Хуторянський, В.В. Бабаніна, О.М. Костенко, А.А. Музика, Ю.В. Александров та ін.. Проте, ці важливі як в теоретичному плані, дослідження, не знайшли свого належного висвітлення.

Мета статті полягає у дослідженні суб'єктивної сторони злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані.

Основні результати дослідження. Під суб'єктивною стороною злочину в науці кримінального права розуміють психічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння і його наслідків, що характеризуються конкретною формою вини, мотивом і метою злочину [1, с. 115]. Утворюючи психологічний зміст суспільно небезпечного діяння, ця сторона злочину є його внутрішньою (по відношенню до зовнішньої об'єктивної сторони злочину) стороною – невід'ємною від суб'єкта [1, с. 115]. Проблема суб'єктивної сторони злочинів і досліджуваного складу злочину, зокрема, відноситься до числа найменш вивчених [2, с. 392–396; 3, с. 25–30; 4, с. 6–73; 5, с. 144–148; 6, с. 11–15; 7, с. 438–509]. Це робить її надто актуальною, особливою в сучасний період боротьби зі злочинами, що стосуються ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Невирішеність багатьох питань, що стосуються суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 136 КК,

вимагає розгляду деяких загальних питань цієї проблеми, без яких подальше дослідження може мати певні труднощі та дискусійні моменти. Проте, це буде упущенням, до того часу, поки людина через призму свідомості (психологічну ознаку) не зрозуміє, що своєю негативною діяльністю людина найбільш загрожує суспільним відносинам, що забезпечують умови (стосунки) з охорони життя та здоров'я людини, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжиття заходів до самозбереження [8, с. 115]. Оскільки поведінка людини, в тому числі й злочинна, являє собою органічну єдність зовнішньої (фізичної) і внутрішньої (психологічної) сторін, тому злочин характеризується з допомогою ознак, що відносяться не тільки до зовнішньої, але й до внутрішньої сторони діяння. Кожна з цих ознак, в тому числі і ознаки суб'єктивної сторони, повинна бути вичерпно досліджена у випадку застосування кримінально-правової норми (ст. 136 КК), щоб, юридична характеристика указаної кримінально-правової норми повністю співпала з законодавчим її описанням.

Зазначена вище вимога набуває особливої важливості для застосування ст. 136 КК, оскільки найменший відступ від принципу законності в зазначеному питанні може потягти за собою тяжкі наслідки. Між тим в практичній діяльності ще зустрічаються непоодинокі випадки засудження за діяння без вини, а також призначення покарання, що не відповідає ступеню вини особи. Ці помилки досудового слідства і суду можуть мати різні чинники: 1) більш складний процес установлення і доказування ознак суб'єктивної сторони ніж об'єктивної; 2) відсутність, в переважній більшості, повного законодавчого описання юридичної характеристики конкретного діяння (зокрема, в ст. 136 КК); 3) недооцінка значення суб'єктивних ознак і їх поверхневе дослідження; 4) вільне тлумачення таких інститутів кримінального права: суб'єктивна сторона, вина, мотив і мета (які не співпадають з їх законодавчим описанням) тощо [8, с. 115].

Не претендуючи на остаточне вирішення проблем суб'єктивної сторони, як кримінально-правового інституту і маючи на увазі обмеження за обсягом роботи, ми зосередимося лише на вивченні тільки тих із них, що безпосередньо зв'язані з висновками по темі вказаного дослідження. В юридичній літературі суб'єктивна сторона складу злочину і, зокрема, передбаченого ст. 136 КК, визначається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння із певною формою вини, мотивом і метою [9, с. 115]. Таким чином, як вірно указують В.К. Матвійчук і С.А. Тарарухін, однією і тією ж формулою психічного ставлення позначається і частина, і ціле — суб'єктивна сторона й вина [10, с. 5]. Це, на нашу думку, приводить до стирання межі між ними та іншими далекоглядними цілями, а також зв'язано з питанням про зміст суб'єктивної сторони злочину, точніше — про її співвідношення з виною.

Іноді, щодо суб'єктивної сторони, вказується дещо інакше, що це є психічне ставлення особи до вчиненого ним суспільно небезпечного діяння та до його наслідків, яке характеризується виною, мотивом і метою злочину [11, с. 161]. Проте і таке визначення не повністю обґрунтоване, оскільки психічне ставлення суб'єкта являє собою вину в формі умислу і необережності, а вся

суб'єктивна сторона включає в себе не лише названі, а й інші компоненти, зокрема, емоції, що проявляються в злочинній поведінці.

Враховуючи те, що зазначені вище питання залежать від вирішення питання про співвідношення суб'єктивної сторони і вини, то коротко розглянемо ці загальнотеоретичні питання з врахуванням обмеженого обсягу цієї роботи.

З цієї проблеми висловлені три основні судження: 1) П.С. Дагель вважає, що вина представляє собою внутрішню, суб'єктивну сторону злочину, психічне відношення суб'єкта до свого суспільно небезпечного діяння і його наслідків, виражене в злочині [12, с. 78]. Іншими словами цей вчений ототожнював суб'єктивну сторону і вину, наголошуючи на тому, що інтелектуально-вольова діяльність людини нерозривно зв'язана з мотивацією і емоційною діяльністю [13, с. 41]. Обґрунтовуючи свою думку, він зазначав, що точка зору, яка обґрунтовує тезис про те, що суб'єктивна сторона не вичерпується виною, а включає в себе поряд з виною мотив і мету злочину, заснована на змішанні суб'єктивної сторони злочину (вини) і ознак складу злочину, що характеризують цю суб'єктивну сторону (умисел, необережність, мотив, мету, афект, завідомість тощо), а також на змішанні понять змісту і форми вини [14, с. 123]. У оцінці такої позиції слід погодитися з думкою А.І. Рарога: 1) що ця позиція не переконлива в теоретичному відношенні і несприятлива — в практичному; 2) що ототожнення вини і суб'єктивної сторони не відповідає законодавчій характеристиці вини (закон розглядає вину як родове поняття умислу і необережності і інші психологічні моменти до поняття вини не виключає). Законодавець до змісту вини (умислу і необережності) відносить лише свідомість і волю; 3) у трактуванні П.С. Дагеля вина не конкретизована з позиції юридичної характеристики і включення до вини мотиву, мети, емоцій, завідомості та інших психологічних ознак, коло яких точно не визначено, позбавляє ці ознаки самостійності (хоча в законі таке значення їм нерідко надається); 4) ця концепція страждає логічною непослідовністю, оскільки П.С. Дагель, характеризуючи вину, ставив мотив і мету на один рівень з умислом і необережністю, але аналізуючи останні, він ставить мотив і мету в один ряд не з умислом і необережністю, а вже зі свідомістю і волею (тобто, що це елемент самого умислу); 5) вона суперечить положенням філософії, тому що автор стверджує, що форма вини визначається лише свідомістю і волею, а інші психологічні елементи за його ствердженням на форму вини не впливають, хоча і входять до змісту вини (що форма вини вужча, ніж її зміст) [4, с. 5–8]. Отже, ототожнення суб'єктивної сторони і вини є необґрунтованим. Натомість деякі автори розглядають вину як поняття більш широке ніж суб'єктивна сторона. Так, Ю.А. Демидов стверджує, що вина не може зводитися до якого-небудь елемента злочину, чи до умислу і необережності, чи до діяння, взятого з його об'єктивної сторони (вона однаково виражається як в об'єктивній, так і в суб'єктивній стороні злочину) [15, с. 114]. Подібно цьому автору Г.А. Злобін стверджує, що вина, яка складає суб'єктивну сторону злочинного діяння, одночасно виступає як цілісна характеристика злочину в усіх його істотних для відповідальності відношеннях і що ці властивості вини роблять її необхідною

і достатньою підставою кримінальної відповідальності (в рівній мірі проти-лежним як об'єктивному, так і абстрактно-суб'єктивному інкримінуванню) [16, с. 23].

Виходячи з вищевикладеного Ю.А. Демидов і Г.А. Злобін помилково вважають, що вина є одним із елементів (ознакою) суб'єктивної сторони, а натомість, що вона включає в себе як об'єктивну так і суб'єктивну сторону злочинного діяння. З цього приводу слід погодитися з думкою А.І. Рарога, що це є не що інше, як відродження концепції «двох вин» Б. С. Утевського, яка не була сприйнята наукою і судовою практикою [17, с. 9]. Необхідно також пого-дитися з думкою А.І. Рарога, що такі судження Ю.А. Демидова, Г.А. Злобіна та інших мають під собою ґрунт непорозуміння, що в досудовому слідстві та судовій практиці термін вина застосовується в двох значеннях: а) в науці кри-мінального права поняття вини означає наявність в діяннях особи умислу і необережності; б) на практиці про вину говорять як про доказаність факту вчинення злочину конкретною особою [18, с. 15; 19, с. 50].

У вітчизняній науці кримінального права переважає думка, що психоло-гічний зміст суб'єктивної сторони злочину розкривається з допомогою таких юридичних ознак, як вина, мотив і мета, що характеризують різні форми пси-хологічної активності людини. Ці ознаки зв'язані між собою, але є самостійни-ми психологічними явищами, не підміняють одна одну і не переходять одна в іншу та мають різне значення. Проте, все ж таки слід погодитися з В.К. Мат-війчуком та С.А. Тарарухінім, що до суб'єктивної сторони злочину необхідно віднести і таку психологічну ознаку як емоції, адже вони знайшли законодавче закріплення в КК України [10, с. 6].

Не вдаючись у подальшу дискусію з приводу визначення суб'єктивної сторони та вини, я вважаю, що потрібно взяти все істотне з цих визначень і використати в дослідженні суб'єктивної сторони злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК). В цьому аспекті слід зазначити, що ознаки суб'єктивної сторони конкретного складу злочину або називаються в диспозиції ст. 136 КК, або визначаються характе-ром злочинного посягання. Вони мають неоднакове призначення, так, вина є обов'язковою ознакою досліджуваного складу злочину. Без неї відсутній склад злочину, а тому не може бути кримінальної відповідальності (ст. 2 КК). Такий підхід повністю відповідає нашій кримінально-правовій доктрині, за якою кримінальній відповідальності й покаранню повинні підлягати лише винні особи. Проте, вина не вичерпує повністю змісту суб'єктивної сторони складу злочину. Вина, як відомо, виражається в психічному ставленні особи до вчине-ного злочину у формі умислу й необережності [9, с. 179]. Зміст форми вини розкривається в стст. 24 і 25 КК. Наука кримінального права розглядає вину особи, яка проявляється в злочині як факт об'єктивної дійсності (тобто як об'єктивну істину), яку повинен встановити слідчий, прокурор, суд. При цьому теорія кримінального права України відкидає так званий «оціночний» критерій розуміння вини, що мав місце в працях незначної кількості прихиль-ників. Так, вважаючи невдалим визначення поняття вини в традиційному її розумінні, Б.С. Утевський запропонував своє, на його думку, більш вдале

визначення, включивши в нього оціночний момент [20, с. 103]. Його судження про вину як оціночну категорію, що виражена в негативному ставленні судді щодо поведінки підсудного, взята на озброєння практиками, могла б мати негативний вплив на діяльність органів правосуддя.

Методологічною основою пізнання психіки особи до вчиненого нею злочину, зокрема передбаченого ст. 136 КК, є критерій її з'ясування через аналіз діяльності особи, яка вчинила злочин [21, с. 8]. Ось чому суб'єктивна сторона злочину, на наше переконання, повинна встановлюватись через перелік юридично значимих ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, на основі яких проводиться поділ злочинів із формальними або матеріальними складами. Вони, зрозуміло, неоднаково відображаються у свідомості винного. Тому в кримінально-правовій доктрині приділяється значна увага з'ясуванню змісту вини у злочинах із формальним складом, до яких відносяться склад злочину передбачений ч. 2 ст. 136 КК. Як відомо, із цього питання в науці кримінального права існує дві точки зору. Одні автори стверджують, що у злочинах формальним складом вина виражається в психічному відношенні не тільки до дій, але й до наслідків [22, с. 27; 23, с. 6]; інші переконані, що у формальних складах, де наслідок не є ознакою об'єктивної сторони таких складів злочину, психічне ставлення до нього не впливає на форму вини і кваліфікацію злочинів (тобто в злочинах із формальними складами форма вини визначається психічними ставленнями тільки до діяння) [21, с. 74; 24, с. 11–29].

Автор повністю поділяє другу точку зору, тому що вона не ігнорує різницю між матеріальними і формальними складами, що обумовлена їх законодавчою конструкцією.

Виходячи з таких загальних передумов цього дослідження, перейдемо до розгляду суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 136 КК. У зазначеній статті КК України відсутні будь-які вказівки на суб'єктивні ознаки. Разом з тим, структура об'єктивної сторони складу злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, як злочину за ч. 2 ст. 136 КК з формальним складом, а за ч. 1 і 3 ст. 136 як злочину з матеріальним складом, свідчить, що в першому випадку цей злочин може вчинятися лише з умисною формою вини. Мотиви зазначених умисних дій можуть бути різними: невірні зрозумілі інтереси осіб, егоїзм, помста, страх тощо. Однак вони, як відомо, на кваліфікацію вчиненого не впливають, а можуть лише бути враховані судом під час призначення певної міри покарання, або при звільненні від реального відбування покарання.

З метою глибокого з'ясування проблеми звернемося до існуючих точок зору, що є в юридичній літературі стосовно суб'єктивної сторони цього злочину. Так: 1) О.М. Джужа та А.В. Савченко зазначають, що «суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом щодо бездіяльності і необережністю щодо наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 136 КК). Злочин, відповідальність за який встановлено ч. 2 ст. 136 КК, передбачає прямий умисел щодо бездіяльності (про це свідчить конструкція «завідомо перебуває в небезпечному для життя стані»), а за злочин, передбачений ч. 3 ст. 136 КК, — необережність щодо наслідків» [25, с. 321]; 2) А.О. Байда зазначає, що «суб'єктивна

сторона злочину характеризується змішаною формою вини у вигляді умислу щодо бездіяльності особи та умислу або необережності щодо суспільно небезпечних наслідків» [26, с. 84]; 3) Ю.В. Александров — запевняє, що суб'єктивна сторона цього злочину характеризується умислом до бездіяльності й необережністю до наслідків, що настали [27, с. 76]; 4) О.А. Чуваков переконаний, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 136 КК характеризується умисною або необережною виною [28, с. 306]; 5) І. Г. Поплавський зазначає, що з суб'єктивної сторони сама бездіяльність учиняється умисно, а до наслідків можлива як умисна, так і необережна вина [29, с. 308]; 6) М.І. Хавронюк та М.І. Мельник — стверджують, що «з суб'єктивної сторони злочин характеризується необережністю до бездіяльності і до наслідків у виді тяжких тілесних ушкоджень. Ставлення винної особи до бездіяльності, передбаченої ч. 2 ст. 136, характеризується тільки прямим умислом, а ставлення до наслідків, передбачених ч. 3 ст. 136, — тільки необережністю» [30, с. 340—341]; 7) О.В. Хуторянський — переконаний, що «суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1, 3 ст. 136 КК України має подвійну форму вини, тобто умисел (прямий і непрямий) щодо діяння та непрямий умисел або необережність (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість щодо наслідків, а в ч. 2 ст. 136 КК — умисна форма вини). При ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, винна особа передбачає можливість чи закономірність настання тяжких тілесних ушкоджень чи смерті потерпілого» [31, с. 146].

Аналіз існуючих поглядів на суб'єктивну сторону злочину передбаченого ст. 136 КК свідчить про наступне: 1) О.М. Джужа та А.В. Савченко (автори першої точки зору) розкриваючи об'єктивну сторону злочину за ч. 1 ст. 136 КК не зв'язують її з особливостями конструкції, тобто з виділенням злочинів з формальним складом та злочинів з матеріальним складом, а лише констатують форму вини (до бездіяльності і до наслідків, що свідчать про те, що автори не спромоглися з'ясувати концепції подвійної форми вини чи повернулися до трактовки концепції так званої змішаної форми вини). Крім того, ці ж автори чомусь розглядають вину стосовно бездіяльності і наслідків, хоча законодавець в ч. 3 ст. 136 КК зазначає таку ознаку об'єктивної сторони як дію, так і бездіяльність; 2) А.О. Байда схиляється при визначенні вини у злочині, передбаченому ст. 136 КК України до змішаної форми вини, що представляє собою повернення до надто широкої трактовки концепції так званої змішаної форми вини, яка була піддана справедливій критиці; 3) не зроблені переконливі пояснення суб'єктивної сторони і Ю.В. Александровим, оскільки цей фахівець також не прив'язує свою позицію до особливостей конституції описання цього злочину; 4) О.А. Чуваков та І.Г. Поплавський при з'ясуванні вини злочину, передбаченого ст. 136 КК відійшли необгрунтовано від особливостей конструкції злочинів, передбачених частинами 1, 2 та 3 цієї статті; 5) характерним також є те, що М.І. Мельник та М.І. Хавронюк не пояснюють чому вони вважають, що цей злочин характеризується необережністю до бездіяльності і до наслідків у виді тяжких наслідків. Крім того вони також при характеристиці суб'єктивної сторони не відштовхуються від особливостей конструкції злочинів, передбачених ст. 136 КК; 6) більш сприйнятливою є позиція О.В. Хуто-

рянського, оскільки він дотримується концепції подвійної форми вини (при цьому не вказуючи на таку концепцію і на наш погляд, не розуміє цього про, що ми покажемо наше переконання в цьому), але також відходить необґрунтовано від особливостей конструкції злочинів, передбачених частинами 1, 2 та 3 ст. 136 КК у вирішенні суб'єктивної сторони злочину.

Слід звернути увагу на те, що окремими фахівцями окреслюється суть законодавчої характеристики злочинів з двома формами вини. Так, В.Д. Іванов та С.Х. Мазуков зазначають: «Особливість злочинів, що розглядаються, є в тому, що при їх вчиненні спостерігається неоднорідне психічне відношення особи до вчинених дій (бездіяльності) і настанню наслідків у матеріальних складах злочинів, які містять наслідки в якості самостійної ознаки об'єктивної сторони. У формальних складах ... наслідки невіддільні від дій, злито з ним, а тому психічне відношення до дії (бездіяльності) є тільки однорідними» [32, с. 23–24]. Тому подібні судження, за своєю суттю, являють собою повернення до надто широкої трактовки концепції так званої змішаної форми вини, оскільки вірним буде твердження не про однорідне відношення до вчиненої дії (бездіяльності) і його суспільно небезпечних наслідків, а про різне психологічне відношення до різних юридично значимих об'єктивних ознак складу злочину. У цьому сенсі існують злочини з двома формами вини і всі вони сконструйовані по одному із наступних типів: перший тип утворює злочин з двома указаними в законі і такими, що мають неоднакове юридичне значення наслідками (тут мова йде про кваліфіковані види злочинів, основний склад яких є матеріальним, а в ролі кваліфікованої ознаки виступає більш тяжкі наслідки, чим наслідки, які є обов'язковою ознакою основного складу). Важливо, що кваліфікуючі наслідки, як правило проявляються в завданні шкоди іншому, а не таму безпосередньому об'єкту, на який посягає основний вид даного злочину [33, с. 72]. У нашому випадку це стосується злочинів, передбачених ч. 1 та 3 ст. 136 КК України. Натомість другий тип злочинів з двома формами вини характеризується неоднорідним психічним відношенням до дії або бездіяльності, які є злочинами незалежно від наслідків і до кваліфікованому наслідку [33, с. 721]. При цьому кваліфікуючі наслідки полягають у завданні шкоди, як правило, додатковому об'єкту, а не тому, який поставлений під кримінально-правову охорону нормою, що формулює основний склад даного злочину (до цього типу відносяться кваліфіковані види злочинів, основний склад яких є формальним, а кваліфікований склад включає певні тяжкі наслідки). У таких складах умисне вчинення злочинної дії (бездіяльності) поєднується з необережним відношенням до кваліфікуючого наслідку [33, с. 721–722]. У нашому випадку це стосується ч. 2 та 3 ст. 136 КК України.

Виходячи з викладеного вище слід вважати помилковим судження О.В. Хуторянського, що суб'єктивна сторона злочину передбаченого ч. 1, 3 ст. 136 КК, має подвійну форму вини, тобто умисел (прямий і непрямий) щодо діяння та непрямий умисел або необережність (злочинна самовпевненість або злочинна недбалість) щодо наслідків [31, с. 150]. Це підтверджується тим, що злочини характеризуються поєднанням двох різних форм вини, тобто умислу і необережності (поєднання прямого умислу з непрямим а легковажності з

недбалістю не утворюють двох форм вини) [33, с. 722]. Можна стверджувати, що названі форми вини встановлюються по відношенню до різних юридично значимих ознак суспільно небезпечного діяння до дії або бездіяльності та до наслідків і те, що в злочинах з двома формами вини (як і в нашому випадку) необережними можуть бути відношення до наслідків, у тому числі й кваліфікуючим. Отже, злочин передбачений ч. 1 та 3 ст. 136 КК у цілому відноситься до умисних, що визначається умисною формою вини в основному складі. Ці положення є важливими для відмежування таких злочинів, з однієї сторони від умисних, а з іншої — від необережних злочинів, подібних за об'єктивними ознаками злочинів. Варто зазначити, що дана проблема певною мірою відображена в зарубіжних кодексах і джерелах (КК Республіки Польща [34], КК Республіки Болгарія [35], КК Швеції [36], КК Японії [37], КК Норвегії [38], КК Іспанії [39]), вивчення яких триває. Результати опрацювання зарубіжних джерел з даного питання можуть бути корисними для правозастосовної практики вітчизняного законодавства.

Висновки. На підставі викладеного вище можна дійти наступного: 1) злочини, передбачені ч. 1, 3 ст. 136 КК України відносяться до злочинів з подвійною формою вини; 2) такі злочини характеризуються поєднанням двох різних форм вини тобто умислу і необережності (поєднання прямого умислу з непрямим або легковажності з недбалістю не утворює двох форм вини); 3) для ч. 1 та 3 ст. 136 КК характерний умисел для дії або бездіяльності і необережність до наслідків; 4) злочин, передбачений ч. 2 ст. 136 КК, може вчинятися умисно і умисел може бути прямим, оскільки цей злочин з формальним складом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка. — К. : Юрінком Інтер, 1997. — 512 с.
2. Беньківський В.О. Деякі теоретичні питання вини / В. О. Беньківський // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — К., 2000. — Вип. 7. — С. 392—396.
3. Воробей П.А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину / Петр Адамович Воробей. — К. : НАВСУ, 1997. — 184 с.
4. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / Алексей Иванович Рарог. — М. : Профобразование, 2001. — 135 с.
5. Ткачук А.Л. До питання про витоки вини як правової категорії / А.Л. Ткачук // Актуальні проблеми держави та права / Одес. нац. акад. — Одеса, 2000. — Вип. 13. — С. 144—148.
6. Фельдблом В.С. Уголовная ответственность за заведомо ложное показание: автореф. дисс...канд. юрид. наук: спец. 12.715. «Уголовное право и уголовный процесс» / В. С. Фельдблом. — М., 1972. — 16 с.
7. Матвейчук В.К. Уточнение понятия субъекта экологических преступлений на современном этапе развития общества и государства / В.К. Матвейчук // Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні: тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 1992. — С. 62—64.

8. *Зубець Ю.Г.* Безпосередній об'єкт злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані / Ю.Г. Зубець // Юридична наука. — 2015. — № 10. — С. 121–132.

9. Учебник уголовного права. Общая часть / [Бородин С.В., Кудрявцев В.Н., Кузнецова Н.Ф. и др.]; под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. — М. : Спартак, 1998. — 412 с.

10. *Матвійчук В.К.* Суб'єктивна сторона складу злочину: [лекція] / В.К. Матвійчук, С.А. Тарарухін. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 1994. — 36 с.

11. *Светлов А.Я.* Суб'єктивная сторона преступления / А.Я. Светлов // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе : часть Общая. — К., 1995. — С. 160–168.

12. *Дагель П.С.* Содержание, форма и сущность вины в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Изв. вузов. Правоведение. — 1969. — № 1. — С. 77–79.

13. *Дагель П.С.* Суб'єктивная сторона преступления и ее установление / П.С. Дагель, Д.П. Котов. — Воронеж : Воронеж. ун-т, 1974. — 230 с.

14. *Дагель П.С.* Понятие вины в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Материалы XIII научной конференции ДВГУ. — Владивосток, 1968. — Ч. IV. — С. 121–129.

15. *Демидов Ю.А.* Социальная ценность и оценка в уголовном праве / Юрий Андреевич Демидов. — М. : Юрид. лит, 1975. — 184 с.

16. *Злобин Г.А.* Виновное вменение в историческом аспекте / Г.А. Злобин // Уголовное право в борьбе с преступностью. — М., 1981. — С. 20–26.

17. *Протченко Б.А.* Понятие невменяемости в советском уголовном праве / Б.А. Протченко // Изв. вузов. Правоведение. — 1987. — С. 82–86.

18. *Малков В.П.* Суб'єктивные основания уголовной ответственности / В.П. Малков // Государство и право. — 1995. — № 1. — С. 14–16.

19. *Плотников А.И.* Объективное и субъективное в уголовном праве (оценка преступления по юридическим признакам) / Александр Иванович Плотников. — Оренбург : Основа, 1997. — 140 с.

20. *Утевский Б.С.* Вина в советском уголовном праве / Борис Самойлович Утевский. — М. : Госюриздат, 1950. — 319 с.

21. *Дагель П.С.* Установление субъективной стороны преступления / П.С. Дагель, Р.В. Михеев. — Владивосток : ДВГУ, 1972. — 36 с.

22. *Дурманов Н.Д.* Понятие преступления / Николай Дмитриевич Дурманов. — М. — Л. : АН СССР, 1948. — 312 с.

23. *Никифоров Б.С.* Об умысле по действующему законодательству / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. — 1965. — № 6. — С. 26–28.

24. *Скляров С.В.* Вина и мотивы преступного поведения / Сергей Валерьевич Скляров. — СПб. : Р. Асланов, Юридический центр Пресс, 2004. — 326 с.

25. *Джужа О.М.* Злочини проти життя та здоров'я / О.М. Джужа, А.М. Савченко // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. — К. : Юрінком Інтер, 2016. — С. 287–332.

26. *Байда А.О.* Інші злочини, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини / А.О. Байда // Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. — 5-те вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2015. — С. 79–86.

27. *Александров Ю.В.* Злочини проти життя та здоров'я / Ю.В. Александров // Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / Ю.В. Александров,

О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. / Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В. А. Клименка.. — К. : Атіка, 2008. — С. 37–76.

28. *Чуваков О.А.* Преступления, ставящие в опасность жизнь и здоровье личности / О.А. Чуваков // Уголовное право Украины. Общая и особенная части : Учебник ; под редакцией заслуженного деятеля науки и техники Украины, докт. юрид. наук, профессора Е.Л. Стрельцова. — Х. : ООО «Одиссей», 2002. — С. 304–312.

29. *Поплавський І.Г.* Преступления против жизни и здоровья личности / И.Г. Поплавский // Уголовный кодекс Украины. Комментарий : под ред. Ю.К. Кармазина и Е. Л. Стрельцова. — Харьков, ООО «Одиссей», 2001. — С. 275–321.

30. *Хавронюк М.І.* Коментар до ст. 136 КК України / М. І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — 9-те вид., переробл. та допов. — К. : Юридична думка, 2012. — С. 340–341.

31. *Хуторянський О.В.* Кримінально-правова характеристика ненадання особи допомоги, яка перебуває в небезпечному для життя стані : Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук; за спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право / О.В. Хуторянський. — Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2013. — 215 с.

32. *Иванов В.Д.* Субъективная сторона преступления / В.Д. Иванов, С.Х. Мазуков. — Ростов-на-Дону, 1999. — 236 с.

33. *Ророг А.И.* Субъективная сторона преступления / А.И. Ророг // Энциклопедия уголовного права. Т. 4 Состав преступления. Издание профессора Малинина. — СПб.. — С. 629–770.

34. The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N. F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A. I. Lukashov and candidate of law E. A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St Petersburg «Yuridicheskyy Center Press», 2001. — 234 p.

35. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2001. — 298 p.

36. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

37. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 226 p.

38. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridicheskyy Center — Press», 2002. — 366 p.

39. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. — Заголовок з екрану.

REFERENCES

1. Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna : Pidruchnyk dlia studentiv yuryd. vuziv i fak. / za red. P.S. Matyshevskoho, P.P. Andrushka, S.D. Shapchenka. — К. : Yurinkom Inter, 1997. — 512 s.

2. *Benkivskiy V.O.* Deiaki teoretychni pytannia vyny / V.O. Benkivskiy // Derzhava i pravo : zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky / Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. — K., 2000. — Vyp. 7. — S. 392–396.

3. *Vorobei P.A.* Teoriia i praktyka kryminalno-pravovoho stavlennia v vynu / Petr Adamovych Vorobei. — K. : NAVSU, 1997. — 184 s.

4. *Rarog A.I.* Subektivnaja storona i kvalifikacija prestuplenij / Aleksej Ivanovich Rarog. — M. : Profobrazovanie, 2001. — 135 s.

5. *Tkachuk A.L.* Do pytannia pro vytoky vyny yak pravovoi katehorii / A.L. Tkachuk // Aktualni problemy derzhavy ta prava / Odes. nats. akad. — Odesa, 2000. — Vyp. 13. — S. 144–148.

6. *Fel'dbljum V.S.* Ugolovnaja otvetstvennost' za zavedomo lozhnoe pokazanie: avtoref. diss....kand. jurid. nauk: spec. 12.715. «Ugolovnoe pravo i ugolovnyj process» / V.S. Fel'dbljum. — M., 1972. — 16 s.

7. *Matvejchuk V.K.* Utochnenie ponjatija subekta jekologicheskikh prestuplenij na sovremennom jetape razvitija obshhestva i gosudarstva / V. K. Matvejchuk // Problemy borotby zi zlochynnistiu v Ukraini: tezy dopovidei i povidomlen resp. nauk. konf. / NAN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. — K., 1992. — S. 62–64.

8. *Zubets Yu.H.* Bezposerednii obiekt zlochynu nenadannia dopomohy osobi, yaka perebuvaie v nebezpečnomu dlia zhyttia stani / Yu.H. Zubets // Yurydychna nauka. — 2015. — № 10. — S. 121–132.

9. Uchebnik ugolovnoho prava. Obshhaja chast' / [Borodin S.V., Kudrjavcev V.N., Kuznecova N.F. i dr.]; pod red. V.N. Kudrjavceva, A.V. Naumova. — M. : Spartak, 1998. — 412 s.

10. *Matviichuk V.K.* Subiektyvna storona skladu zlochynu: [leksii] / V.K. Matviichuk, S.A. Tararukhin. — K. : Ukrainska akademiia vnutrishnikh sprav, 1994. — 36 s.

11. *Svetlov A.Ja.* Subektivnaja storona prestuplenija / A.Ja. Svetlov // Ugolovnoe pravo Ukrainskoj SSR na sovremennom jetape : chast' Obshhaja. — K., 1995. — S. 160–168.

12. *Dagel' P.S.* Soderzhanie, forma i sushhnost' viny v sovetskom ugolovnom prave / P.S. Dagel' // Izv. vuzov. Pravovedenie. — 1969. — № 1. — S. 77–79.

13. *Dagel' P.S.* Subektivnaja storona prestuplenija i ee ustanovlenie / P.S. Dagel', D.P. Kotov. — Voronezh : Voronezh. un-t, 1974. — 230 s.

14. *Dagel' P.S.* Ponjatie viny v sovetskom ugolovnom prave / P.S. Dagel' // Materialy XIII nauchnoj konferencii DVGU. — Vladivostok, 1968. — Ch. IV. — S. 121–129.

15. *Demidov Ju.A.* Social'naja cennost' i ocenka v ugolovnom prave / Jurij Andreevich Demidov. — M. : Jurid. lit, 1975. — 184 s.

16. *Zlobin G.A.* Vinovnoe vmenenie v istoricheskom aspekte / G.A. Zlobin // Ugolovnoe pravo v bor'be s prestupnost'ju. — M., 1981. — S. 20–26.

17. *Protchenko B.A.* Ponjatie nevmenjaemosti v sovetskom ugolovnom prave / B.A. Protchenko // Izv. vuzov. Pravovedenie. — 1987. — S. 82–86.

18. *Malkov V.P.* Subektivnye osnovanija ugolovnoj otvetstvennosti / V.P. Malkov // Gosudarstvo i pravo. — 1995. — № 1. — S. 14–16.

19. *Plotnikov A.I.* Obektivnoe i subektivnoe v ugovnom prave (ocenka prestuplenija po juridicheskim priznakam) / Aleksandr Ivanovich Plotnikov. — Orenburg : Osnova, 1997. — 140 s.
20. *Utevskij B.S.* Vina v sovetskom ugovnom prave / Boris Samojlovich Utevskij. — M. : Gosjurizdat, 1950. — 319 s.
21. *Dagel' P.S.* Ustanovlenie subektivnoj storony prestuplenija / P.S. Dagel', R.V. Miheev. — Vladivostok : DVGU, 1972. — 36 s.
22. *Durmanov N.D.* Ponjatie prestuplenija / Nikolaj Dmitrievich Durmanov. — M.— L. : AN SSSR, 1948. — 312 s.
23. *Nikiforov B.S.* Ob umysle po dejstvujushhemu zakonodatel'stvu / B.S. Nikiforov // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. — 1965. — № 6. — S. 26—28.
24. *Sklyarov S.V.* Vina i motivy prestupnogo povedenija / Sergej Valer'evich Sklyarov. — SPb. : R. Aslanov, Juridicheskij centr Press, 2004. — 326 s.
25. *Dzhuzha O.M.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia / O.M. Dzhuzha, A.M. Savchenko // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy / D.S. Azarov, V.K. Hryshchuk, A.V. Savchenko [ta in.] ; za zah. red. O.M. Dzhuzhi, A.V. Savchenka, V.V. Chernieia. — K. : Yurinkom Inter, 2016. — S. 287—332.
26. *Baida A.O.* Inshi zlochyny, shcho stanovliat nebezpeku dlia zhyttia i zdorovia liudyny / A.O. Baida // Kryminalne pravo Ukrainy : Osoblyva chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin ta in. ; za red. prof. V.Ya. Tatsiia, V.I. Borysova, V.I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., pererobl. i dopov. — Kh. : Pravo, 2015. — S. 79—86.
27. *Aleksandrov Yu.V.* Zlochyny proty zhyttia ta zdorovia / Yu.V. Aleksandrov // Kryminalne pravo Ukrainy : Osoblyva chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klymenko ta in. / Vyd. 2-he, pererobl. ta dopov. / Za red. M.I. Melnyka, V. A. Klymenka.. — K. : Atika, 2008. — S. 37—76.
28. *Chuvakov O.A.* Prestuplenija, stavjashhie v opasnost' zhizn' i zdorov'e lichnosti / O.A. Chuvakov // Ugovnoe pravo Ukrainy. Obshhaja i osobennaja chasti : Uchebnik ; pod redakciej zaslužennogo dejatelja nauki i tehniki Ukrainy, dokt. jurid. nauk, professora E.L. Strel'cova. — H. : ООО «Одиссей», 2002. — S. 304—312.
29. *Poplavs'kij I.G.* Prestuplenija protiv zhizni i zdorov'ja lichnosti / I.G. Poplavs'kij // Ugovnoyj kodeks Ukrainy. Kommentarij : pod red. Ju. K. Karmazina i E.L. Strel'cova. — Har'kov, ООО «Одиссей», 2001. — S. 275—321.
30. *Khavroniuk M.I.* Komentar do st. 136 KK Ukrainy / M.I. Khavroniuk // Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ; za red. M.I. Melnyka, M.I. Khavroniuka. — 9-te vyd., pererobl. ta dopov. — K. : Yurydychna dumka, 2012. — S. 340—341.
31. *Khutorianskyi O.V.* Kryminalno-pravova kharakterystyka nenadannia osobi dopomohy, yaka perebuvaie v nebezpečnomu dlia zhyttia stani : Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kand. yuryd. nauk; za spets. 12.00.08 — kryminalne pravo ta kryminolohiia ; kryminalno-vykonavche pravo / O.V. Khutorianskyi. — Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2013. — 215 s.
32. *Ivanov V.D.* Subektivnaja storona prestuplenija / V.D. Ivanov, S.H. Mazukov. — Rostov-na-Donu, 1999. — 236 s.

33. *Rorog A.I. Subektivnaja storona prestuplenija / A.I. Rorog // Jenciklopedija ugovalnogo prava. T. 4 Sostav prestuplenija. Izdanie professora Malinina. — SPb.. — S. 629—770.*

34. *The Polish Penal Code / edited by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov, and Dj, prof. N.F. Kuznetsova introduction by candidate of law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Polish by D.A. Barilovitch. — St Petersburg «Yundichesky Centei Press», 2001. — 234 p.*

35. *The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 298 p.*

36. *The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.*

37. *THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.*

38. *Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.*

39. *Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. — Zaholovok z ekranu.*

Зубець Ю.Г. Суб'єктивна сторона злочину ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані

У статті проведено дослідження суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 136 КК України. З'ясовані загальнотеоретичні положення, що стосуються суб'єктивної сторони злочину, проаналізовані погляди на суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 136 КК України. Автор формує авторське бачення суб'єктивної сторони злочину за ч. 1 та 3 ст. 136 КК як злочинів з матеріальним складом, а також за ч. 2 цієї ж статті як злочину з формальним складом.

Ключові слова: суб'єктивна сторона, подвійна форма вини, умисел, необережність, змішана форма вини.

Зубець Ю.Г. Субъективная сторона преступления неоказание помощи лицу, находящемуся в опасном для жизни состоянии

В статье проведено исследование субъективной стороны преступления, предусмотренного ст. 136 УК Украины. Выяснены общетеоретические положения, касающиеся субъективной стороны преступления, проанализированы взгляды на субъективную сторону преступления, предусмотренного ст. 136 УК Украины. Автор формулирует авторское видение субъективной стороны преступления по ч. 1 и 3 ст. 136 УК как преступлений с материальным составом, а также по ч. 2 этой же статьи как преступления с формальным составом.

Ключевые слова: субъективная сторона, двойная форма вины, умысел, неосторожность, смешанная форма вины.

Zubets Y. Mental Element of a Crime of Failure to Provide Help to a Person Who Is in a Condition Dangerous to Life

The article deals with the matter of the mental element of a crime provided for in Article 136 of the Criminal Code of Ukraine. General theoretical provisions regarding the mental element of a crime are investigated; the viewpoints on the mental element of a crime provided for in Article 136 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed. The author suggests the definition of the mental element of crimes under Parts 1 and 3, Article 136 of the Criminal Code of Ukraine as materially defined crimes, and under Part 2, Article 136 of the Criminal Code of Ukraine as a formally defined crime.

Keywords: *Mental Element; Double Form of Guilt; Intent; Carelessness; Mixed Form of Guilt*

Стаття надійшла до редакції: 7.08.2017.